

ԱՂՋԻԿ ԴԵՌԱՀԱՄՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԻ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ՈՉ ԼԻԱՐԺԵՔ ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ

Հասարակական-տնտեսական կացութեան փոփոխությունը և, դրանով պայմանավորված տնտեսական նոր հարաբերություններին անցնելը մեր իրականության մեջ առաջացրին բազմաթիվ կենսական, տնտեսական, սոցիալական, կրթական և այլաբնույթ դժվարություններ, հիմնախնդիրներ: Դրանց մի մասը բխում էր նոր կացութեան, մարդու նոր կենսակերպի բնականոն ընթացքից, քանի որ տնտեսական նոր պայմաններին և սոցիալական պահանջներին մարդու հարմարումը անպայմանորեն ուղեկցվում է տարաբնույթ բախումներով, հակադրումներով, հոգեբանական և կենսաֆիզիկական հարմարման դժվարություններով, ներանձնային փոփոխություններով:

Ժամանակակից կյանքի ինտենսիվ և լարված պայմաններում մարդը հաճախ ենթարկվում է միջավայրի բացասական ազդեցություններին: Այդ ազդեցությունները կարող են վերաբերել ֆիզիկական գործունեությանը, մտավոր աշխատունակությանը, կարող են հանգեցնել վարքային շեղումների: Միջավայրի անբարենպաստ ազդեցություններին առավել շատ ենթակա են անչափահասները: Սակայն հատկապես դեռահասության տարիքն այդ առումով առավել խոցելի է:

Անբարենպաստ, ոչ լիարժեք ընտանիքում երեխայի անձի ձևավորման վրա նրա ոչ բարերար ներգործությունը հրատապ սոցիալ-հոգեբանական հիմնարար հետազոտության կարևոր հիմնախնդիրներ են, որոնց նպատակը ոչ միայն երեխայի առողջ

հոգեկան զարգացման ապահովումն է, այլև նրա սոցիալական վարքի հնարավոր խաթարումների հոգեբանական պրոֆիլակտիկական (տե՛ս Արզումանյան 2007. 137-144):

Շեղվող (դեխանտ) վարքը՝ որպես սոցիալական նորմերի շեղում, վերջին տարիներին արմատական փոփոխությունների հետ մեկտեղ կրում է զանգվածային բնույթ: Այս խնդիրը դրվել է սոցիոլոգների, սոցիալական հոգեբանների, բժշկների, իրավական համակարգում աշխատողների ուշադրության կենտրոնում:

Կան բազմաթիվ ուսումնասիրություններ դեռահասների շեղվող վարքի դրսևորման պատճառների և ձևերի վերաբերյալ, սակայն աղջիկ դեռահասների, նրանց վարքային դրսևորումների, շեղումների և դրանց պատճառների մասին չկան բավարար գիտական և փորձարարական հետազոտություններ: Դրանից ելնելով էլ մեր թեմայի ուսումնասիրությունը հրատապ է և արդիական:

«Վարքի շեղում» հասկացությունը երկար ժամանակ հուզել է տարբեր բնագավառների մասնագետների: Համաձայն հոգեբուժական գրականության՝ վարքի շեղումը դիտարկվում է որպես կրկնվող, կայուն գործունեություն կամ արարքներ, որոնք իրենց մեջ ներառում են գլխավոր դեստրուկտիվ և ասոցիալ ագրեսիվության ուղղվածությունը:

Ելնելով վերը թվարկվածից՝ կարելի է տալ շեղվող վարքի հետևյալ բնորոշումը՝ անձնավորության կայուն վարքն է առավել կարևոր սոցիալական նորմերից շեղվող, հա-

սարակությանը կամ հենց անձնավորությանը իրական վնաս պատճառող, ինչպես նաև նրա սոցիալական դեգրադացիայով ուղեկցվող (Змановская 2004: 288):

Այսպիսով, կատարելով հոգեբանական գրականության վերլուծություն, տեսնում ենք, որ գոյություն ունեն վարքագծային շեղումների մի քանի տեսակներ՝ հակասոցիալական (դելիկվենտ) վարք, ասոցիալ (անբարոյական) վարք, ատոտոդեստրուկտիվ (ինքնակործանիչ) վարք և վարքագծային խաթարումների դասակարգման երեք հիմնական մոտեցումներ՝ ասոցիալ-իրավական, կլինիկական, հոգեբանական:

Անձի ձևավորման գործընթացում հատուկ տեղ է գրավում դեռահասության տարիքը, որը պայմանավորված է 11-15 տարեկան երեխայի զարգացման ժամանակ ընթացող մի շարք փոփոխություններով: Այս տարիքային փուլի հիմնական նորագոյացությունը ինքնագիտակցության զարգացումն է: Այն հանգեցնում է ինքնագնահատականի և հավակնությունների որոշակի մակարդակի առաջացմանը: Հոգեկան զարգացման այդ մակարդակը դեռահասի մոտ առաջացնում է ինքնուրույնության, ինքնահաստատման պահանջումն: Կատարվող որակական փոփոխությունները հանգեցնում են դեռահասի գործունեության ոլորտի ընդլայնմանը, բնավորության փոփոխությունների:

Ոչ լիարժեք են կոչվում այն ընտանիքները, որտեղ ծերության, հիվանդության, սոցիալական անպաշտպանվածության պատճառով ծնողներն ի վիճակի չեն զբաղվելու երեխայի դաստիարակությամբ կամ ծնողները չկան (կամ մեկը չկա) և երեխաները մանկավարժորեն բարձիթողի են կամ ծնողների կրթական մակարդակը շատ ցածր է և պատկերացում չունեն երեխայի հոգեբանության և դաստիարակության մեթոդների մասին:

Պարզ է, որ այդպիսի ընտանիքում հոգեբանական մթնոլորտը և ստեղծված հարաբերություններն այնքան էլ նպաստավոր չեն կարող լինել երեխայի անձի և վարքի ձևավորման համար (Արզումանյան, Գրին 2001. 73-83, 73-83):

Այսպիսով, կարելի է ասել, որ ներընտանեկան հարաբերությունները կարևոր դաստիարակող գործոն են հանդիսանում և միևնույն ժամանակ՝ խոցելի «աքիլլեսյան գարշապար», եթե ընտանիքում հուզական կապերը դեստրուկտիվ են, կրում են բացասական բնույթ, և աղջիկ դեռահասների մոտ ձևավորվում են ապագա ընտանեկան կյանքի մասին աղավաղված պատկերացումներ: Նման ընտանիքը դառնում է այն միկրոմիջավայրը, որը փոխում, խեղաթյուրում է դեռահասի անձի ներդաշնակ զարգացումը:

Երեխայի հոգեկան զարգացման գործում իր անգնահատելի և նշանակալի դերը ստանձնում է մայրը, որի բացակայությունը, հուզական անհավասարակշռվածությունը կամ հուզական կապի բացակայությունը հանգեցնում է «մայրական զրկվածության», որի պայմաններում դեռահասն ունենում է վարքային շեղումների դրսևորումներ: Լիարժեք ընտանիքում երեխաներն ունենում են ընտանեկան առողջ հարաբերությունների մոդել, մինչդեռ ոչ լիարժեք ընտանիքներում այս տարբերակը չի գործում: Ընտանիքում ծնողական ֆունկցիաների խախտման արդյունքում առաջանում է հոգեբանական ճնշվածություն և ներընտանեկան հարաբերություններում կոնֆլիկտայնություն, նրանք հաճախ ընտրում են վարքի ագրեսիվ դրսևորում, կամ էլ երբեմն հանդես են գալիս «գոհի» կարգավիճակում: (Лангмейер, Матейчек 1984: 18):

Մեր ուսումնասիրությունների ընթացքում հարցարանների, թեստերի, դիտման և

գրույցի մեթոդների կիրառման արդյունքում ստացել ենք հետևյալ փորձարարական տվյալները: Ձուգահեռներ ենք անցկացրել արդյունքների միջև, որն էլ հնարավորություն է տվել հանգել վերջնական եզրակացությունների:

Առաջին փուլի ընթացքում կիրառել ենք համակարգված դիտում, որի ընթացքում պարզեցինք, թե ինչպիսի վարքային դրսևորումներ են ունենում անբարենպաստ ընտանիքում աղջիկ դեռահասները և ինչպիսի սարքերություններ կան լիարժեք ընտանիքի դեռահասների վարքային դրսևորումների միջև:

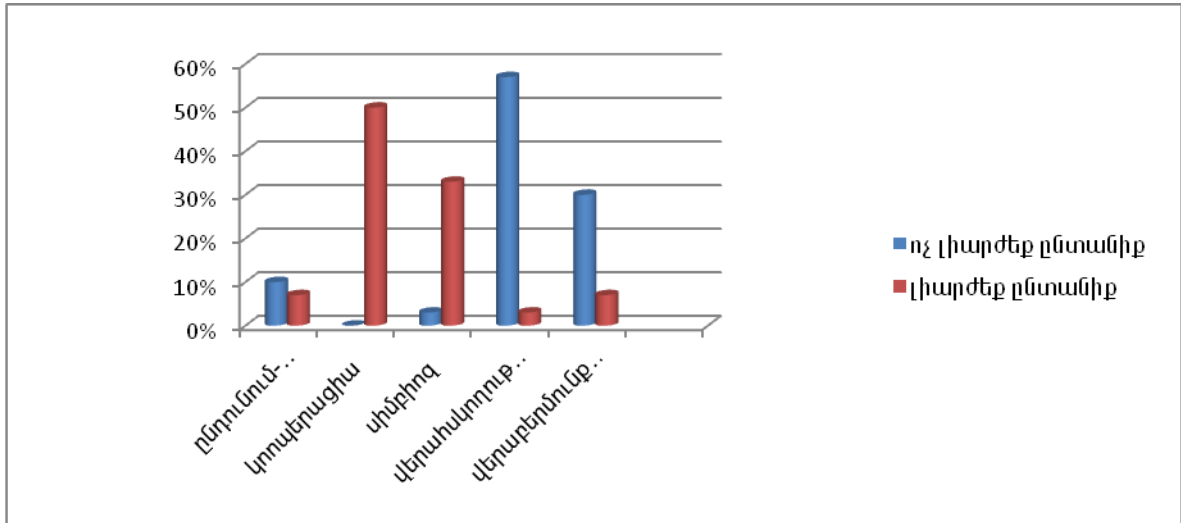
Ինչպես նշվել է, հետազոտությանը ընդգրկված են վարքային խաթարումներ ունեցող աղջիկ դեռահասները (11-14 տարեկան): Դիտման ընթացքում նկատվում էր, որ նրանք հետաքրքրություն չէին ցուցաբերում առարկաներից և ոչ մեկի հանդեպ, աչքի էին ընկնում ցածր առաջադիմությամբ: Հասակակիցների հետ շփման ընթացքում դրսևորում էին ագրեսիա, շուտ էին բռնկվում, միևնույն ժամանակ աշխույժ էին և շարժուն, որից մենք կարող ենք եզրակացնել, որ առկա էին բնավորության հիպերտիվ և գրգռվող տիպերը:

Երկրորդ փուլում կիրառել ենք գրույցի մեթոդը՝ ինչպես դեռահասների, այնպես էլ ուսուցիչների և ծնողների հետ՝ նրանց միջև փոխհարաբերությունները պարզելու նպատակով:

Ուսուցիչների վկայությամբ՝ նրանք անհանգիստ են, անհավասարակշիռ, հաճախակի վեճեր են ունենում հասակակիցների հետ՝ հիմնականում հանդես գալով որպես հրահրող կողմ: Չեն դրսևորում հետաքրքրություն որևէ ուսումնական առարկայի նկատմամբ: Այս ամենը հակասում էր ծնողների տված պատասխաններին: Ծնողները համարում էին, որ դեռահասները հանգիստ են, հավասարակշռված, լսում ու ենթարկվում են իրենց: Ծնողների մեծ մասը վկայում էր, որ դեռահասին ընձեռում են ազատություն, ինքնուրույնություն դրսևորելու հնարավորություն, խստորեն չեն վերահսկում նրանց արարքներն ու քայլերը: Ծնողների այս մեկնաբանությունները մեր փորձարարական հետազոտության ընթացքում հերքվեցին:

Փորձարկվող դեռահասների նկատմամբ ծնողական վերաբերմունքի բնույթի բացահայտման համար մենք հետազոտության ընթացքում կիրառել ենք Վարգա-Ստոլինի ծնողական վերաբերմունքի ախտորոշման մեթոդիկան, որը հնարավորություն է ընձեռում պարզելու դեռահասի նկատմամբ ծնողների վերաբերմունքի հինգ ձևերի դրսևորումը: Հետազոտական արդյունքները ներկայացվում են ստորև: (Տե՛ս հիստոգրամ 1-ը):

Ղեռահասի նկատմամբ վերաբերմունքի ախտորոշման մեթոդիկա՝ Վարգա-Ստոլինի (Ծնողական վերաբերմունքի թեստ)

Արդյունքներից պարզ է դառնում, որ շեղվող վարքով աղջիկ դեռահասների նկատմամբ ծնողների գերակշռող մասը՝ 57%-ը դրսևորում է «ավտորիտար հիպերսոցիալիզացիա» տիպի վերաբերմունք: Սա նշանակում է, որ ծնողը ավտորիտար վերաբերմունք է արտահայտում դեռահասի նկատմամբ, պահանջում է ենթարկվել իրեն, պարտադրում է իր կամքը, ամեն կերպ վերահսկում է նրա վարքը, հաշվի չի առնում նրա կարծիքը:

Նկատելի է նաև ծնողների վերաբերմունքը դեռահասի անհաջողությունների նկատմամբ՝ անբարենպաստ ընտանիքում 30%, բարենպաստ ընտանիքում՝ 7%: Այսինքն այս պարագայում ծնողը դեռահասին համարում է երեխա, մանկամիտ, երեխան նրան թվում է անլուրջ: Ծնողները չեն վստահում դեռահասին, փորձում են խիստ վերահսկել գործողությունները, վարքը:

Դիտման ընթացքում դեռահասների մոտ նկատվում էր տագնապայնություն, ինչը խոչընդոտում էր հասակակիցների հետ փոխհարաբերություններին: Ելնելով մեր

ունեցած նախնական տվյալներից՝ ուսումնասիրության ժամանակ կիրառել ենք Սպիլբերգ-Խանինի տագնապայնության մակարդակի ինքնագնահատման սանդղակավորման թեստը, որը հնարավորություն է տալիս բացահայտելու անձի տագնապայնության մակարդակը՝ տվյալ պահին (այսինքն՝ ռեակտիվ տագնապայնությունը, որը հուզական վիճակ է) և անձնային տագնապայնության մակարդակը՝ որպես մարդու կայուն հատկություն: (Տե՛ս հիստոգրամ 3-ը):

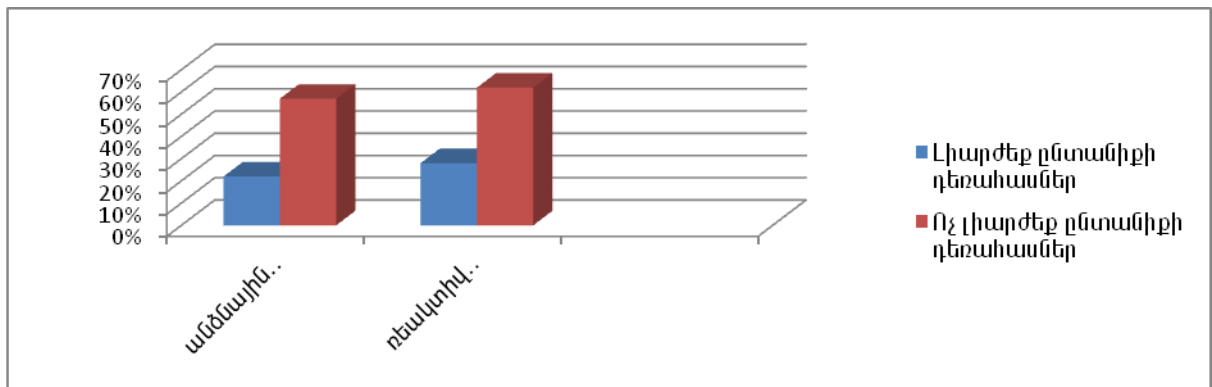
Ուսումնասիրության արդյունքում պզովեց, որ բարենպաստ ընտանիքի դեռահասների մոտ նկատելի է անձնային տագնապայնության ցածր մակարդակ՝ 22%, ռեակտիվ տագնապայնություն՝ 28%, իսկ անբարենպաստ ընտանիքի աղջիկ դեռահասների մոտ առկա է տագնապայնության բարձր մակարդակ. անձնային տագնապայնություն՝ 57%, ռեակտիվ տագնապայնություն՝ 62%: Նշենք, որ այս երեխաների մոտ նկատելի էր լարվածություն, անհանգստություն և նյարդայնություն:

Ելնելով տոկոսային հարաբերություններից՝ նկատելի է, որ ոչ լիարժեք ընտանիքներում աղջիկ դեռահասների մոտ գերիշխում է անձնային տազնապայնության բարձր մակարդակը: Այս տվյալները համեմատելով Վարգա-Ստոլինի ծնողական վերաբերմունքի բացահայտման թեստ-հարցարանի

մի միջոցով ստացված տվյալների հետ՝ պարզվում է, որ անձնային տազնապայնության մակարդակը բարձր է այն դեռահասների մոտ, որոնց նկատմամբ ծնողները դրսևորել են «ավտորիտար հիպերսոցիալիզացիա» և «փոքրիկ անհաջողակ» տիպի վերաբերմունք:

ՀԻՍՏՈԳՐԱՄ 3

Ռեակտիվ և անձնային տազնապայնության մակարդակի գնահատման սանդղակ (Սպիլբերգ - Խանին)

Արդյունքների վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ բարենպաստ ընտանիքի աղջիկ դեռահասների մոտ բավականին բարձր էր ինքնագնահատականը՝ մոտ 49%, միջին՝ 25%, ցածր՝ 24%, այլ էր պատկերը անբարենպաստ ընտանիքի աղջիկ դեռահասների մոտ՝ ինքնագնահատականի բարձր մակարդակ՝ 25%, միջին՝ 30%, ցածր մակարդակ՝ 45%: Արդյունքերը փորձել ենք ամփոփել և ավելի տեսանելի դարձնել հիստոգրամի օգնությամբ: (Տե՛ս հիստոգրամ 4-ը):

Ըստ մեր ստացած տվյալների շեղվող վարքով աղջիկ դեռահասների մոտ գերակշռում է ինքնագնահատականի ցածր մակարդակը, նրանց մոտ ցածր է ներքին հնարավորություններին վստահելու մակարդակը, չեն վստահում սեփական ուժերին, այս ամենը հաճախ ուղեկցվում է թերաբեքության բարդույթով: Նշենք, որ ինքնագնահատականի ձևավորման գործում չափազանց մեծ է ծնողների դերը, քանի որ

հենց նրանց վերաբերմունքով է պայմանավորված դեռահասների վերաբերմունքը սեփական անձի հանդեպ: Իսկ քանի որ այս ընտանիքներում դեռահասներն իրենց հարմարավետ չէին զգում, ծնողերն անընդհատ վերահսկողություն էին սահմանում՝ իրականացնելով դաստիարակության ավտորիտար ոճ, թերագնահատում էին նրանց ուժերը, չկար հարգանք ծնող-երեխա փոխհարաբերություններում, բացակայում էր հուզական կապը այդ դեռահասների և իրենց ծնողների միջև, բնականաբար մեծանում էր վարքային շեղումների հավանականությունը:

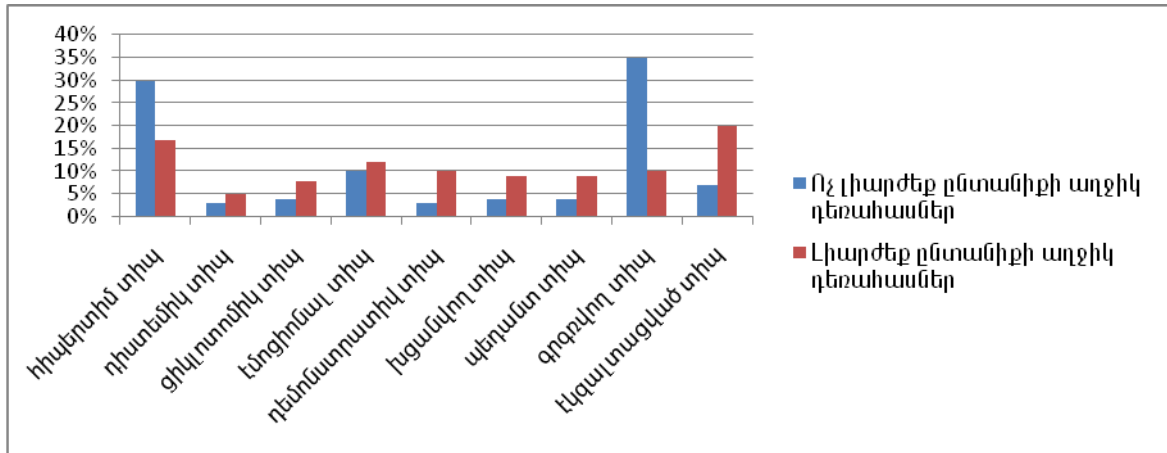
Մեթոդիկայից ստացված տվյալների ամփոփման արդյունքում լիարժեք ընտանիքի աղջիկ դեռահասների դեպքում ստացել ենք՝ հիպերտիմ տիպ՝ 17%, դիստեմիկ տիպ՝ 5%, ցիկլոտոմիկ տիպ՝ 8%, էմոցիոնալ տիպ՝ 12%, դեմոնստրատիվ տիպ՝ 10%, խցանվող տիպ՝ 9%, պեդանտ՝ 9%, գրգռվող տիպ՝ 10%, էկզալտացված տիպ՝ 20%:

Պատկերն այլ էր ոչ լիարժեք ընտանիքի աղջիկ դեռահասների մոտ՝ հիպերտիմ տիպ՝ 30%, դիստեմիկ տիպ՝ 3%, ցիկլոտոմիկ տիպ՝ 4%, էմոցիոնալ տիպ՝ 10%, դեմոնստրատիվ

տիպ՝ 3%, խցանվող տիպ՝ 4%, պեդանտ՝ 4%, գրգռվող տիպ՝ 35%, էկզալտացված տիպ՝ 7%: (Տե՛ս հիստոգրամ 5-ը):

ՀԻՍՏՈԳՐԱՄ 5

Անձի բնավորության շեշտվածության մեթոդիկա՝ ըստ Շմիշեկի

Մեր ստացված տվյալները վկայում են, որ շեղվող վարքով աղջիկ դեռահասների մոտ գերակշռում է բնավորության շեշտվածության գրգռվող և հիպերտիմ տիպերը: Բնավորության գրգռվող տիպին բնորոշ է հակումների և մղումների ոչ բավարար, թույլ վերահսկողությունը, բարձր իմպուլսիվությունը, բնագոյանությունը, կոպտությունը, հակումը կոնֆլիկտների նկատմամբ, փոփոխականությունը, շարժողական ակտիվությունը: Այս տիպը ավելի քիչ է բնորոշ լիարժեք ընտանիքի աղջիկ դեռահասներին:

Հաջորդ տիպը, որը բարձր տոկոսային հարաբերություն կազմեց, հիպերտիմ տիպն է, որն առանձնանում է մշտապես բարձր սրամաղրությամբ, դրսևորում են լիդերության ձգտում, շփվող են, հետաքրքրությունները կայուն չեն, դժվար են տանում մենակությունը, չեն սիրում միօրինակությունը, կարգուկանոնը, միապաղաղ աշխատանքը, դեպքերին բուռն կերպով են արձագանքում, գրգռվող են: Նրանք ձգտում են ազատվել խնամքից և ընդգրկվել հասակակիցների խմբերի մեջ, հեշտությամբ են ծանոթանում

պատահական մարդկանց հետ: Ոչ բարենպաստ սոցիալական ազդեցության առկայության, դաստիարակության թերությունների դեպքում կարող են ընդգրկվել ռեֆերենտային խմբերում՝ իրականացնելով հակասոցիալական արարքներ: Նրանք առավել են հակված հակաօրինական վարքի խմբային ձևերին և հաճախ իրենք են դառնում օրինականացությունների ոգեշնչողներ՝ ցանկանալով նաև ինքնահաստատվել հասակակիցների շրջանում:

Շեղվող վարքով աղջիկ դեռահասների մոտ չի նկատվել բնավորության շեշտվածության դիստեմիկ տիպի վառ արտահայտվածություն: Այս տիպի շեշտվածությամբ անձանց մոտ նկատելի է դանդաղկոտությունը, թուլակամությունը, պարփակվածությունը, քախոսությունը: Քիչ տոկոս են կազմել նաև բնավորության շեշտվածության խցանվող և պեդանտ տիպեր ունեցող աղջիկ դեռահասները: Պեդանտ տիպին բնորոշ են ռիզիկոյան ճնշող գերակայություն, նրանք սիրում են կարգուկանոն, կարող են «ախտահարված» վիճակում դրսևորել մեծ ագրե-

սիա, իսկ խցանվող տիպին բնորոշ է հիշաչարությունը, կաչուն մտքերը, համառությունը, էմոցիոնալ առումով ռիզիկո են, երբեմն ունենում են աֆեկտիվ պայթյուններ՝ դրսևորելով ագրեսիա:

Բնավորության շեշտվածության էմոցիոնալ տիպը ոչ լիարժեք և լիարժեք ընտանիքի շեղվող վարքով աղջիկ դեռահասների մոտ կազմել է 10-12%, այս տիպին բնորոշ է չափազանց արտահայտված հուզականությունը, ապրումակցումը, խոցելի են և բարեսիրտ, պաթոլոգիայում հաճախ ձևավորվում է դեպրեսիա: Լիարժեք ընտանիքի աղջիկ դեռահասների մոտ բավականին բարձր էր բնավորության շեշտվածության էկզալտացված տիպը, որը մոտ է դեմոնստրատիվ տիպին, նրանց բնորոշ է ուշադրության կենտրոնում լինելու բնական պահանջը, պաթոլոգիայում կարող է առաջանալ հիստերիկ տիպի փսիխոպաթիա: Իսկ բնավորության շեշտվածության ցիկլոտոմիկ տիպը ոչ լիարժեք ընտանիքի աղջիկ դեռահասների մոտ՝ 8%, այս տիպին յուրահատուկ են տրամադրության կտրուկ տատանումները, նրանք արագ են հոգնում, իսկ դեպրեսիայի ժամանակ իրենց դրսևորում են որպես տագնապայիններ:

ՄԵՋԲԵՐՎԱԾ ԵՎ ՀԻՇՍՏԱԿՎԱԾ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արզումանյան, Ա., (2007). Անձի սոցիալական ախտահարման հոգեբանական նախադրյալները, Երևան:
2. Արզումանյան, Ս.; Գրին, Է. (2001). Իրավաբանական հոգեբանություն, Երևան:

Այսպիսով, Շմիշեկի մեթոդիկայի անցկացման արդյունքում պարզեցինք, որ դեռահասների մոտ վարքային շեղումների դրսևորմանն առավել նպաստում են բնավորության շեշտվածության հիպերտիմ և գրգռվող տիպերը: Դեռահասության տարիքում բնավորության առանձնահատկությունները հաճախ սրվում են և պսիխոգեն ազդեցությունների ժամանակ կարող են առաջանալ վարքային շեղումներ, ադապտացիայի ժամանակավոր խանգարումներ:

Ամփոփելով մեր փորձարարական հետազոտության միջոցով ստացված տվյալները՝ կարելի է ասել, որ մեր առաջադրած հիպոթեզը հաստատվեց: Այսինքն՝ ծնողների վերաբերմունքը դեռահասի նկատմամբ, հիպերավտորիտարիզմը, հուզական կապի սահմանափակվածությունը, դեռահասի անձի անտեսումը հանդիսանում է դեռահասի ցածր ինքնագնահատականի և տագնապայնության բարձր մակարդակի պատճառ: Մեկուսանալով ընտանիքից՝ դեռահասն ինքնահաստատվում է՝ դրսևորելով վարքագծային դրսևորման խաթարման ձևեր, որին նպաստում են նաև բնավորության շեշտվածության առավել վառ ընդգծված տիպերը, մասնավորապես՝ գրգռվող և հիպերտիմ տիպերը:

3. Змановская, Е.В., (2004). Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения). Учеб. Пособие для студ. Высш. Учев. Заведения.-2-е изд., испр.-М.: Издательский центр Академия.
4. Лангмейер, Й.; Матейчек, З. (1984). Психология депривации в детском возрасте, Прага.

ԱՂՋԻԿ ԴԵՌԱՀԱՍՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԻ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ
ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ՈՉ ԼԻԱՐԺԵՔ ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Այսպիսով, ծնողների վերաբերմունքը դեռահասի նկատմամբ, հիպերավտորիտարիզմը, հուզական կապի սահմանափակվածությունը, դեռահասի անձի անտեսումը հանդիսանում է դեռահասի ցածր ինքնագնահատականի և տագնապայնության բարձր մակարդակի պատճառ: Մեկուսանալով ընտանիքից՝ դեռահասն ինքնահաստատվում է՝ ցուցաբերելով վարքագծային դրսևորման խաթարման ձևեր, որին նպաստում

են նաև բնավորության շեշտվածության առավել վառ ընդգծված տիպերը, մասնավորապես՝ գրգռվող և հիպերտիմ տիպերը:

Հանգուցային հասկացություններ. դեռահաս, շեղվող (դևիանտ) վարք, ռեակտիվ տագնապայնություն, անձնային տագնապայնություն, անբարենպաստ ընտանիք, բնավորության շեշտվածություն:

PNJOYAN ARUSYAK

REASONS FOR MANIFESTING TEENAGE GIRLS DEVIANT BEHAVIOR IN AN
INCOMPLETE FAMILY

SUMMERY

Parents' attitude towards teenagers, hyper-authoritarianism, restricted emotional bond, disregard of teenager's personality are the main causes for the low self-esteem and the high level of anxiety in teenagers. Being isolated from the family the teenager becomes self-asserted manifesting types of behavioral disruption to which

contribute the most pronounced types of character, particularly the irritative and hypertim types.

Key concepts: Teenager, deviate behavior, reactive anxiety, unfavorable family, character emphasis.